

Małgorzata NOWAK
Lublin

O PEWNYM TYPIE RELIGIJNYCH TEKSTÓW PAMIĄTKOWYCH (OBRAZEK PRYMICYJNY)

Na tle szerokiej gamy różnogatunkowych wypowiedzi, które określić można jako *religijne teksty pamiątkowe* osobliwie prezentują się obrazki o tematyce sakralnej. Dodajmy, obrazki okolicznościowe, upamiętniające różnorodne wydarzenia o charakterze religijnym. Wybiórczy materiał przykładowy ograniczmy do inskrypcji, w których *explicite* pojawia się – ujawniający intencję – leksem **pamiątka**: *Pamiątka wizyty duszpasterskiej...*¹; *Pamiątka I-szej Km. Św.*; *Pamiątka sakramentu bierzmowania*; *Pamiątka poświęcenia nowego Kościoła*; *Pamiątka Jubileuszu 100. rocznicy powstania Komisariatu Ziemi Świętej*; *Pamiątka Misji Św. 600-lecia*; *Pamiątka uroczystej Mszy świętej w katedrze zamojskiej na zakończenie I Synodu Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*; *Pamiątka uroczystego powitania w Krakowie na Błoniach Ojca Świętego JANA PAWŁA II oraz odprawienia Mszy św. papieskiej w katedrze na Wawelu przy relikwiach Błog. Jadwigi Królowej w czasie III Odwiedzin Apostolskich Ojczyzny*; *Na pamiątkę pielgrzymki do Cudownego Obrazu Matki Bożej Licheńskiej...*; *NA PAMIĄTKĘ UDZIAŁU w Soborze Watykańskim II*; *NA PAMIĄTKĘ 600-LECIA OBECNOŚCI MARYI W JASNOGÓRSKIM OBRAZIE...*

W zbiorze interesujących nas religijnych akcydensów znajdziemy i takie, które upamiętniają określony etap ustrukturalnionej formacji duchowej ich nadawcy czy też rocznicę owego wydarzenia: *Pamiątka obłóczyn*; *Pamiątka pierwszej profesji*; *Pamiątka profesji wieczystej*; *Pamiątka wieczystej profesji zakonnej*; *Pamiątka ślubów wieczystych*; *Pamiątka Wieczystych Zaślubin z Jezusem*; *Pamiątka przyjęcia znaku konsekracji*; *Pamiątka Prymicji*; *Pamiątka prymicyjnej Mszy św.*; *Pamiątka pierwszej mszy świętej*; *Pamiątka święceń kapłańskich i mszy świętej prymicyjnej*; *Pamiątka święceń biskupich... oraz uroczystego ingresu...*; *Pamiątka 25-lecia kapłaństwa*; *Pamiątka złotego jubileuszu kapłaństwa*; *Pamiątka Jubileuszu 70 lat kapłaństwa*.

¹ We wszystkich przykładach tekstowych zachowujemy grafię i interpunkcję ich autorów.

W niniejszym szkicu analizę ulotnych okolicznościowych druków religijnych zawężymy jedynie do obrazków prymicyjnych jako charakterystycznych egzemplifikacji analizowanych tekstów. Celem badań jest opis inskrypcji na obrazkach tego typu w perspektywie genologiczno-pragmatycznej. Materiał źródłowy pochodzi z lat 1907–2004, stanowi go 625 różnych tekstów.

W aspekcie materialnym obrazek prymicyjny jest przedmiotem podarowanym² odbiorcy (wiernym) na pamiątkę kapłańskich święceń nadawcy³. Obrazki te – oczywiście mamy na myśli ich postać językową – odznaczają się stypizowaną, uschematyzowaną formą wypowiedzi, co daje podstawy do rozpatrywania ich w ujęciu genologicznym, przyjmując, iż: „gatunek wypowiedzi to kulturowo i historycznie ukształtowany oraz ujęty w społeczne konwencje sposób językowego komunikowania się; wzorzec organizacji tekstu”⁴. Odtworzenie wyznaczników gatunkowych inskrypcji prymicyjnej, norm funkcjonujących w postaci uzusu uznajemy za podstawowe zadanie niniejszego opracowania.

Na wstępie zaznaczyć trzeba, iż obrazkowa – zasadniczo prosta pod względem formy – wypowiedź, jest wypowiedzią hybrydyczną. Makrostrukturę obrazka prymicyjnego współtworzy kod językowy i ikoniczny. Inskrypcja obrazkowa złożona jest także z różnych aktów mowy: (auto)prezentacja, błogosławieństwo, modlitwa, podziękowanie, prośba, wyznanie, wykorzystywanych w niej jako poszczególne segmenty tekstu.

Jak już powiedziano, od gatunków mowy oczekuje się typowego ukształtowania językowego tekstu – stałej, rozpoznawalnej, intuicyjnie identyfikowanej struktury. Co nie oznacza struktury niezmiennej, gdyż tekstowa aktualizacja gatunku mowy może przybrać różne warianty wzorca właściwego danemu gatunkowi. Zakładając dynamiczny charakter wzorca tekstowego, przyjmuje się jego gradacyjny podział z centralnym wzorcem (modelem) kanonicznym i wzorcami zmodyfikowanymi – alternacyjnym (przekształcenia struktury) i adaptacyjnym (przejęcie cech innych wzorców gatunkowych, kontaminacje gatunków).⁵

² Słownikowo *pamiątka* to: ‘podarek, upominek przypominający jakąś osobę, miejsce lub zdarzenie, związany z pamięcią o kimś lub o czymś’; *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. II, Warszawa 1995, s. 564. Dalej jako SJPSz.

³ Należy tu rozgraniczyć czas święceń kapłańskich i prymicji, czyli ‘pierwszej mszy odprawionej przez nowo wyświęconego kapłana’ SJPSzII:907 i dodać, że uroczystością „obrazkową” są właśnie prymicje. Nadawcy starszych obrazków w formule intencjonalnej zaznaczają obie uroczystości.

⁴ S. Gajda, *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 255. Dodajmy, że identyfikacja tekstu mającego reprezentować określony gatunek mowy odbywa się prócz konwencjonalnej struktury także na podstawie intencji wypowiedzi.

⁵ Na temat szeregu artykułów M. Wojtak oraz synteza *Gatunki prasowe* (Lublin 2004, s. 16–19). Na temat koncepcji metodologicznej analizy wzorców gatunkowych zob. M. Wojtak, *Pragmatyczne aspekty analiz stylistycznych tekstów użytkowych*, [w:] *Stylistyka a pragmatyka*, red. B. Witosz, Katowice 2001, s. 38–47.

Podstawowy dla analizowanych tekstów wzorzec wypowiedzi (model kanoniczny) ująć można w następującym schemacie:

religijny cytat [formuła inicjalna] + informacja o intencji i typie działania językowego + autoprezentacja nadawcy + lokalizacja przestrzenno-temporalna + grzecznościowe i religijne akty mowy [formuła finalna].

Uboższe strukturalnie wypowiedzi (wyraźnie jednak nawiązujące do wzorca⁶) sprowadzić można do wariantywnych schematów:

- informacja o intencji i typie działania językowego + autoprezentacja nadawcy + lokalizacja przestrzenno-temporalna;
- informacja o typie działania językowego + autoprezentacja nadawcy + lokalizacja temporalna;
- religijny cytat + autoprezentacja nadawcy + lokalizacja temporalna.

W przypadku tekstów minimalnych – reprezentujących ograniczoną tak ilościowo, jak i jakościowo liczbę cech wzorca – struktura wypowiedzi ma układ następujący: religijny cytat + autoprezentacja nadawcy⁷.

W oparciu o model kanoniczny, czyli teksty będące najłatwiej identyfikowalnymi reprezentantami gatunku, scharakteryzujemy pokrótce podstawowe segmenty inskrypcji prymicyjnej.

1. Religijny cytat

Ramę gatunkową obrazkowego tekstu wyznaczają dwa spojrzenia nadawcy – w przyszłość (motto) i wstecz (podziękowania). Rozpoczynające wypowiedź motto jest wypowiedzią zasługującą na szacunek. Ojciec Jan Góra nie bez ironii stwierdza: „Kiedy (...) zbliża się termin święceń, jednym z najbardziej absorbujących i najważniejszych zajęć kleryków jest wyszukanie sobie sentencji na prymicyjny obrazek. Trzeba nad tym pomyśleć, przecież wszyscy, którzy wezmą go do ręki, będą czytać, podziwiać głębię myśli, jej pobożność i wzniosłość”⁸ W inicjalnym – zazwyczaj religijnym – cytacie zamyka się życiowe credo nadawcy⁹, jest on swoistą formą autoprezentacji, jest wreszcie wskazaniem na autorytet.

⁶ Jak przyjmuje się w genologii, gatunek jako określony typ wypowiedzi istnieje zawsze w relacji do wzorca i obejmuje wszystkie wypowiedzi, które pozostają względem siebie i przyjętego wzorca w relacji podobieństwa – ilościowego i jakościowego.

⁷ Przykładowo w źródle 274 obok nagłówkowego napisu *Semper servivire* znajduje się ikona ryby z wpisanym w nią imieniem Jezus i podpis ks. *Maciej Krulak*. W zgromadzonym zbiorze schemat ten realizowany jest jednostkowo.

⁸ J. Góra, *Prymicyjny obrazek [w:] tegoż, Mój świat*, Poznań 1983, s. 67.

⁹ Przytoczmy jeszcze raz wspomnienia o. Jana Góry: „Na swój obrazek wybrałem słowa z *Pieśni nad Pieśniami*: „ukazaj mi swoją twarz, daj mi słyszeć swój głos!” dodając już od siebie: „dla Ciebie przecież żyje,

Przywoływane w formule inicjalnej teksty to wyminki z: Pisma świętego (z lokalizacją dokładną: *A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata* (Mt 28, 20) [102] lub przybliżoną: *Boże, mój Boże, szukam Ciebie, Ciebie pragnie moja dusza, za Tobą tęskni moje ciało, jak ziemia zeschła, spragniona wody* (Psalm 63) [371]; *Błogosławiony Pan – Opoka moja* (z Psalmu 144) [170]), wypowiedzi świętych i błogosławionych (*Ty sprawiasz, że radością jest chwalić Cię, albowiem stworzyłeś nas ku Tobie i niespokojne jest serce nasze, dopóki w Tobie nie spocznie* (św. Augustyn) [62]; *Jeśli się chce dzielić życie Chrystusa, musi się wraz z Nim przejść śmierć Krzyżową* (bł. Edyta Stein) [625]), modlitw czy pieśni religijnych (*Nie umiem dziękować Ci Panie, bo małe są moje słowa / Zechciej przyjąć moje milczenie, i pozwól mi życiem dziękować* [428]), literatury pięknej (*Kto pragnie ujrzeć twarz w twarz żywego Boga, niech nie szuka Go na pustym firmamencie własnych myśli, lecz w miłości braterskiej* (Fiodor Dostojewski) [142]; *Idź wyprostowany wśród tych co na kolanach, wśród powalonych w proch i obróconych plecami, ocalałeś nie po to, aby żyć, masz mało czasu, trzeba dać świadectwo* (Z. Herbert) [583]) – słowem z tekstów kształtujących osobowość nadawcy, ważnych dla niego. Zaznaczmy, że nie muszą to być teksty (i osoby) kanoniczne (np. Bob Dylan).

Przypomnijmy tu, że odwołanie do autorytetu jest częstym zabiegiem w tekstach religijnych (kazaniach, ogłoszeniach powołaniowych)¹⁰ i wiąże się z reguły ze strategią przeniesienia kompetencji.

Dodajmy, iż w analizowanym materiale notujemy (istotny procentowo) udział tekstów z podwójnym cytatem:

Zanim ukształtowałem cię w łonie matki, znałem cię. (Jr 1,5)

Wielbi dusza moja Pana i raduje się duch mój w Bogu, moim Zbawcy. (Łk 1, 46–47) [148];

W miłości nie ma lęku, lecz doskonała miłość usuwa lęk (1 J 4, 18)

Żebym rozumiał innych ludzi / inne języki inne cierpienia / a nade wszystko żebym był pokorny / to znaczy ten który pragnie źródła (Z. Herbert) [608];

Poznacie prawdę, a prawda was wyzwoli (J 8, 32)

Nie jesteś jednak tak bezwolny, / A choćbyś był jak kamień polny, / Lawina bieg od tego zmienia, / Po jakich toczy się kamieniach (Cz. Miłosz) [237].

mówię i śpiewam!” Układając tę sentencję programowałem jakby swoje życie, wyobrażając sobie, że będzie ono w całości poszukiwaniem „Bożej twarzy” i nadsłuchiwaniami „głosu Bożego”. Zależało mi na tym, ażeby moja sentencja była aktualna przez całe moje życie”. Ibidem.

¹⁰ Zob. K. Czarnecka, *Pójdź za mną, czyli o pewnym typie ogłoszeń w prasie religijnej*, [w:] *Tekst w mediach*, red. K. Michalewski, Łódź 2002, s. 190–197.

2. Informacja o intencji i typie działania językowego (i pozajęzykowego) nadawcy

Ujawnioną w analizowanych tekstach intencją nadawcy jest – jak już powiedziano – upamiętnienie ważnego dla niego wydarzenia religijnego. Przypomnieć tu należy, iż w klasycznych opracowaniach z zakresu genologii lingwistycznej (Michał Bachtin) intencja nadawcy stanowi zasadniczą cechę definicyjną każdego gatunku mowy¹¹.

W strukturze całej obrazkowej wypowiedzi segment zawierający informację o intencji – **ofiarowanie** obrazka **na pamiątkę** święceń kapłańskich – i typie działania językowego (i pozajęzykowego) nadawcy – **błogosławieństwo** – stanowi szczególne miejsce. Za modelowe realizacje tego członu tekstu inskrypcji uznać można następujące wypowiedzi o strukturze dedykacji:

Na pamiątkę święceń kapłańskich z błogosławieństwem prymicyjnym ofiaruje... [406];

Na pamiątkę święceń kapłańskich ofiaruje z błogosławieństwem prymicyjnym... [490];

Na pamiątkę Prymicyjnej Mszy św. z błogosławieństwem ofiaruje... [355];

NA PAMIĄTKĘ DNIA, W KTÓRYM CHRYSZTUS UCZYNIŁ MNIE UCZESTNIKIEM SWOJEGO KAPŁAŃSTWA ofiaruje... [196]

Regułą jest, iż czasownik *ofiarować* podlega elipsie, stąd konstrukcje:

Na pamiątkę Mszy św. prymicyjnej z błogosławieństwem... [145];

Na pamiątkę dnia w którym Chrystus uczynił mnie swoim kapłanem z błogosławieństwem prymicyjnym... [518].

Wskazujący na pozajęzykowe działania nadawcy wylidowany czasownik *ofiarować* w sposób jednoznaczny daje się odtworzyć na podstawie presupozycji kulturowych. Podobnie dzieje się z, równie często redukowanym, wyrażeniem *na pamiątkę*:

Z błogosławieństwem prymicyjnym [404];

Z prymicyjnym błogosławieństwem [63];

Z kapłańskim błogosławieństwem [582].

Błogosławieństwo uznać można za charakterystyczny wyróżnik tematyczny analizowanego tu obrazkowego tekstu¹². W typologii wypowiedzeń ze względu

¹¹ Stwierdzenie to w obecnych badaniach z zakresu teorii gatunków mowy jest nie tyle kwestionowane, ile przypisuje mu się nieco niższą rangę, argumentując, iż „istnieją różne gatunki mowy o podobnych intencjach komunikacyjnych zaś ten sam gatunek może pełnić różne funkcje” (K. Wyrwas, *Skarga czy podanie? Kontaminacja wzorców tekstowych w strukturze adaptacyjnej gatunku mowy*, [w:] *Stylistyka a pragmatyka*, red. B. Witosz, Katowice 2001, s. 369.)

¹² Mimo że jako akt religijny nie jest wyłącznie domeną kapłańską (por. ojcowskie, matczyne błogosławieństwo; SJPSz I: 168), nie pojawia się np. na obrazkach ze ślubów wieczystych siostr zakonnych.

na zamierzony cel nadawcy błogosławieństwo jest wypowiedzią o funkcji sprawczej (stanowiącej, performatywnej) na mocy wiary¹³.

Przyjmujemy, iż błogosławieństwo jest aktem religijnym, stwarzającym stan w planie duchowym. I – przy braku szczegółowych kryteriów odróżniających – umieszczamy go wśród aktów sakramentalnych. Takie rozumienie błogosławieństwa – jak i innych aktów sakramentalnych (konsekracja, przeistoczenie) – narzuca zawężenie siły sprawczej aktu: błogosławieństwo funkcjonuje jako performatyw w obrębie wspólnoty ludzi wiernych. Obrazek – znak towarzyszący udzielonemu podczas prymicji błogosławieństwu – ma przypominać odbiorcy komunikatu (przez co wzywać do modlitwy¹⁴) o święceniach nadawcy.

Błogosławieństwo *explicite* realizowane jest jako przytoczenie formuł błogosławieństw biblijnych czy liturgicznych:

Niech Pan Cię błogosławi i niech Cię strzeże. Niech Ci ukáže oblicze swoje i zmiłuje się nad Tobą. Niech zwróci oblicze swoje ku Tobie i niech Cię obdarzy pokojem. Pan niech Ci błogosławi [140];
Pokój wam, miłość i błogosławieństwo Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego [390];
Bóg Dawca nadziei niech wam udzieli pełni radości i pokoju w wierze [167];
 NIECH BÓG ROZPROMIENI SWE OBLICZE NAD WAMI I OBDARZY WAS SWOJĄ ŁASKĄ [461]
Niech Cię błogosławi / Bóg Ojciec / i Syn / i Duch Święty [290].

Błogosławieństwa *implicitne* rozpoznawalne są na podstawie predykatu *błogosławić*, występującego w 1. lub 3. osobie czasu teraźniejszego: *błogosławię, błogosławi, rzadziej w formie imiesłowowej: błogosławiąc*. *Implicitne* formuły proste (*Błogosławię* [303]) są izolowane, co wynika m.in. z wymagań składniowych czasownika, który domaga się tak wskazania wykonawcy aktu, jak i jego odbiorcy (*kto błogosławi kogo*).

Spojrzenie na odbiorcę błogosławieństwa przez wykładnik gramatycznej kategorii osoby prowadzi do rozróżnienia odbiorcy jednostkowego (ty: *Błogosławię Cię w imię Trójcy Przenajświętszej* [228]) i zbiorowego (wy), przy czym zbiorowy odbiorca błogosławieństwa prymicyjnego może być uogólniony: *Mocą Chrystusowego kapłaństwa wszystkim z serca błogosławię* [469] lub – w sposób mniej bądź bardziej skonkretyzowany:

Tym, którzy są w drodze do domu Ojca błogosławi... [25];
Zgromadzonym na prymicyjnej Ofierze Eucharystycznej mocą Chrystusowego kapłaństwa błogosławi [464];

¹³ Zob. R. Grzegorzczkova, *Problem funkcji języka i tekstu w świetle teorii aktów mowy*, [w:] *Język a kultura*, t.4 (*Funkcje języka i wypowiedzi*), red. J. Bartmiński, R. Grzegorzczkova, Wrocław 1991, s. 11–28. Dodajmy, że Renata Grzegorzczkova odróżnia te akty od wypowiedzeń „działających” na moc konwencji społecznej – stwarzających stany społeczne i prawne (obietnice, podziękowania).

¹⁴ Por. swoiste zobowiązanie: *Z mocy Święceń kapłańskich ja Cię błogosławię a ty módl się za mnie* [569].

Mocą Jezusa Chrystusa błogosławię Rodzinie, Przyjaciołom i Wszystkim wśród których wzrastałem oraz Tym, do których pójdę. „Łaska Pana Jezusa ze wszystkimi” (Ap 22, 21) [528]; Tym, do których mnie posyłaś mocą Twego kapłaństwa błogosławię [296]; Mocą Chrystusowego kapłaństwa wszystkim, z którymi byłem, jestem i będę z serca błogosławię [114].

Na podstawie przytoczonych przykładów widzimy, jak performatyw „obra-sta” w dodatkowe określenia: 1) charakteryzujące nadawcę przydawki (*jaki kto błogosławi*); 2) określenia „narzędzia”, sposobu i celu błogosławieństwa (*kto błogosławi jak/czym/na co*); 3) określenia czasu błogosławieństwa (*kto błogosławi kiedy*); 4) informacje akcesoryjne (*co towarzyszy błogosławieństwu*).

Wśród charakteryzujących nadawcę określeń (*jaki kto błogosławi*) uprzywilejowane miejsce zajmuje przymiotnikowa przydawka *wdzięczny*, uzupełniana dopowiedzeniami komu i za co. I tak nadawca może być:

*Wdzięczny Bogu w Trójcy jedynemu za dar kapłaństwa [498];
Wdzięczny Bogu za dar kapłaństwa... [317];
Wdzięczny Jezusowi za dar kapłaństwa [296];
Wdzięczny Bogu i Niepokalanej za dar kapłaństwa [144];
Wdzięczny Bogu i Kościołowi za dar Chrystusowego kapłaństwa [12];
Wdzięczny Bogu i ludziom [226].*

Określenia sposobu błogosławieństwa (*Mocą łask daru kapłaństwa z serca błogosławi [208]; W dniu Prymicji serdecznie błogosławi [363]*) łączą się ze wskazaniem na jego siłę sprawczą (*Mocą łaski Chrystusowego kapłaństwa błogosławi [413]; Niech Pan zechce błogosławić mocą Kapłaństwa, w którym i mnie małemu dał udział [594]; Na trud codzienności / prosząc o modlitwę / BŁOGOSŁAWI [189]*). Przypomnijmy tu, za Jadwigą Sambor, iż: „Cechą podstawową (...) chrześcijańskich aktów sakramentalnych jest to, że przemiany te [przemiany duchowe – dod. MN] dokonują się Mocą Chrystusa, że to On jest Działającym, zaś kapłan pełni tylko funkcję szafarza tej Mocy, narzędzia, jakim posługuje się Chrystus (...)”¹⁵.

Okoliczniki czasu akcentują moment rozpoczynania posługi duszpasterkiej: *Na początku kapłańskiej drogi w Panu błogosławię [395]; U progu postugi kapłańskiej błogosławi [234]; U progu Chrystusowego kapłaństwa jego mocą błogosławi i prosi o modlitwę [104]* lub łączący się w prymicjami kościelny czas święty: *Mocą Chrystusowego kapłaństwa w Roku Świętym błogosławi [318]; W roku 600-lecia Jasnej Góry Bogu poleca i błogosławi [162].*

¹⁵ J. Sambor, *Magiczne i religijne (chrześcijańskie) akty mowy*, w: *Człowiek – dzieło – sacrum*, red. S. Gajda, H. J. Sobeczko, Opole 1988, s. 107.

Analiza podstawowego składnika inskrypcji prymicyjnej ujawnia, iż aktowi błogosławieństwa towarzyszą inne działania ze strony nadawcy – prośba, modlitwa uwielbienia: *Mocą Chrystusowego Kapłaństwa prosząc o modlitwę błogostawi* [70]; *Wielbiąc Chrystusa za jego dar kapłaństwa z serca błogostawi* [90].

Omówione pokrótce sposoby uzupełnień performatywu *błogostawić* pojawiają się nierzadko w strukturach skontaminowanych o różnym szyku:

ROZPOCZYNAJĄC POSEŁUGĘ KAPŁAŃSKĄ W JUBLIEUSZOWYM ROKU ODKUPIENIA Z RADOŚCIĄ BŁOGOŚŁAWIĘ... [373];

Objmując wszystkich modlitwą i pokornie prosząc o pamięć przed Bogiem, serdecznie błogostawię... [565];

W dniu mojej pierwszej Mszy św. pokornie prosząc o modlitwę mocą udzielonej mi łaski z serca błogostawię... [98].

3. Autoprezentacja nadawcy

Autoprezentacja nadawcy, którą inaczej określić można jako formułę podpisu, w sposób ścisły (powiązania składniowe) wiąże się z segmentem poprzednim tekstu. Ze względów formalnych wyróżnić można nadawcę indywidualnego i zbiorowego – w tym przypadku mówimy z reguły o prezentacji środowiska¹⁶.

Uogólnić można, iż w skład minimalnej formuły autoprezentacji wchodzi imię i nazwisko nadawcy. Dominuje przedstawienie danych personalnych z imieniem w prepozycji. Imię (z jednym wyjątkiem – *Tomek Kijowski* [232]) występuje w postaci oficjalnej. W ostatnich dekadach zauważalna jest tendencja do rejestracji dwuimienności: *Krzysztof Olaf Charamsa* [66]; *Leszek Maciej Jechalke* [200]; *Grzegorz Marek Majkut* [317]; *Stanisław Franciszek Misiak* [340]; *Cezary Cyril Mizia* [341]. Wyrażoną explicite dwuimiennosc rozpatrywać można dwojako: raz jako potrzebę odróżnienia nadawcy od innych nosicieli analogicznych personaliów – aspekt praktyczny lub (co wydaje się bardziej uzasadnione) jako upowszechniający się urzędowy sposób rejestrowania danych personalnych – pełna identyfikacja, oficjalny zapis metrykalny.

Odrębnym zagadnieniem formuły autoprezentacji jest kwestia imion zakonnych, co oczywiście dotyczy tylko tych zgromadzeń, które kontynuują tradycję zmiany imienia jako symbol przyjęcia nowego życia (omen est nomen). Uzupełnienie identyfikacji zakonnej o dane świeckie realizuje się w układzie: imię zakonne + imię i nazwisko świeckie (*o. Bolestaw od Dzieciątka Jezus (Michał Zagół)* [45]; *o. Elizeusz/Ryszard Górski* [126]; *o. Flawian (Janusz Bularz)* [132]; *br. Innocenty (Adam Kielbasiewicz)* [187]; *o. Justyn Maria (Wacław Bartkiewicz)* [206].

¹⁶ Obrazki zbiorowe w formule podpisu zawierają (z reguły alfabetyczny) spis alumnów danego rocznika.

W przypadku rozszerzenia imienia zakonnego o dane świeckie, w formule podpisu w pozycji prymarnej umieszcza się zawsze imię zakonne, użycie zaś wyróżników interpunkcyjnych i graficznych – nawias, mniejsza czcionka – każe traktować identyfikację świecką jako dodatkową, niejako mniej ważną.

W interesujących nas tekstach do wyznaczników klasycznego podpisu dołączane są także dodatkowe informacje o nadawcy. Za te uznajemy przede wszystkim wskazujące na stan życia nadawcy leksemy *ksiądz, ojciec*. Występują one najczęściej w postaci abrewiatów: *ks., o.*, dodajmy zapisywanych wariantywnie małą lub wielką literą. Wobec wyjściowych form *ksiądz/ojciec* sporadycznie zarejestrować można ich synonimy (warianty stylistyczne): *prezbiter, kapłan*. Zaznaczyć także trzeba obecność tekstów, w których brak przy danych personalnych nadawcy lekсыkalnych wyróżników kapłaństwa [Z *kapłańskim błogosławieństwem*] *Robert Więcek* [582], jak również wykorzystanie w przypadku księży zakonnych tytułu o niższej randze (*brat*)¹⁷: [Z *błogosławieństwem kapłańskim*] *br. Bernard Morawski* [344].

W przypadku księży zakonnych dodatkową informacją identyfikującą jest wskazanie na reprezentowane zgromadzenie, co realizuje się wariantywnie: po pierwsze, przez wskazanie pełnej (oficjalnej) nazwy zgromadzenia czy zakonu (*o. Janusz Horowski/Misjonarz Zgromadzenia Słowa Bożego*[184]); po drugie, przez użycie skrótu nazwy w wersji oficjalnej (*ks. Krzysztof Surma, CSMA*¹⁸ [526]; po trzecie, przez wykorzystanie nazwy potocznej – statystycznie jest to sposób najczęstszy (*ks. Jan Chłopek, jezuita* [68]); po czwarte, przez struktury kontaminacyjne – oficjalna nazwa i oficjalny skrót (*o. Ryszard Zawadzki / Misjonarz / Zgromadzenia Słowa Bożego / SVD*¹⁹ [615]) lub w szyku przestawnym (*ks. Wiesław Burski MS*²⁰ / *Misjonarz Matki Bożej z La Salette* [60]), oficjalny skrót i nazwa potoczna (*o. Arkadiusz Bajak, CMF*²¹ / *misjonarz klaretyn* [9]).

4. Lokalizacja przestrzenno-temporalna

Konkretyzacje przestrzenno-czasowe stanowią kolejne ogniwo wzorcowej inskrypcji prymicyjnej. Umiejscowienie upamiętnianego faktu w czasie historycznym dokonuje się wariantywnie przez przywołanie: daty rocznej (1995 [114]); miesiąca i roku (*Maj, 1955* [87]); dnia (czy raczej dni, gdyż są to z reguły dwie

¹⁷ Zjawisko to rejestrujemy szczególnie wśród franciszkanów.

¹⁸ Congregatio Sancti Michaelis Archangeli (Zgromadzenie Świętego Michała Archanioła, pot. michalici).

¹⁹ Societas Verbi Divini.

²⁰ Congregatio Missionariorum Dominae Nostrae a La Salette.

²¹ Congregatio Missionariorum Filiorum Immaculati Cordis Beatae Mariae Virginis (Zgromadzenie Misjonarzy Synów Niepokalanego Serca Błogosławionej Maryi Dziewicy).

daty – data święceń i prymicji), miesiąca i roku (*dnia 30 czerwca 1918 roku*. [96]; 31. VI. 1998 r.[41]; *Wielki Czwartek / 31 III 1983 r.* [130]; *18–19 maja 2002* [546]; *14 czerwca 15²² / 1989* [19]).

Istotne dla nadawcy wydarzenie lokalizowane jest także w czasie przekraczającym, czy może uzupełniającym, wymiar świecki – wyznaczniki *tempus sacrum* widzimy przykładowo w takich realizacjach, jak: *A.D. 2001* [100]; *1988 / Rok Ducha Świętego* [517]; w *Roku Wielkiego Jubileuszu / 2000* [510]; w *Roku Maryjnym / 1988* [539]; w *Jubileuszowym roku odkupienia 1983* [138]; *600 lecie Królowej Polski* [144]; *Rok peregrynacji obrazu Jezusa Miłosiernego w rodzinach diecezji płockiej* [1]; *W roku II pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny* [373].

Konkretyzacja przestrzenna wyrażona wprost to wskazanie miejsca czy też miejsc określających nadawcę – miejsca zamieszkania, formacji, święceń: *Sandomierz – Ostrowiec Św.* [7]; *Rzeszów – Radom* [38]; *Zamość – Salvador / Polska – Brazylia* [171]. Sporadycznie uściślone jest miejsce prymicji: *Kraków – św. Mikołaj* [40]; *Tarnów – Mielec / parafia Matki Bożej Nieustającej Pomocy* [390]; *Zamość – Katedra* [531]; w *Bazylice Zwiastowania NMP w Pułtusku* [324]. O pośredniej konkretyzacji przestrzennej mówić można na podstawie pojawiających się w formule finalnej (modlitwy prośby, błogosławieństwa przez pośrednictwo Maryi) odmiejscowych określeń Matki Bożej. Wyrażenia zawierające potoczne nazwy Matki Bożej wskazują na lokalne miejsca kultu maryjnego, motywowanego zazwyczaj obecnością „cudownych wizerunków”:

Przez ręce Matki, Pani Borzęcińskiej... BŁOGOSŁAW PANIE! [94];
Bolesna Pani Limanowska Tobie zawieram moje kapłaństwo... [35];
Matko Boża Myślenicka, Tobie powierzam moje kapłaństwo...[379];
Jezu, przez ręce Matki Bożej Odporyszowskiej, racz wynagrodzić... [587];
Matko Boża Okulicka – módl się za nami! [195];
Dzięki Ci Matuchno Tuchowska, żeś mię doprowadziła... do Ołtarzy Pańskich [225].

Redundantnego wykładnika konkretyzacji lokatywnej doszukać się można także w przywołaniu pośrednictwa świętych miejsca (przykładowo związanych z Lipnicą Murowaną czy Szczepanowem):

Błogosławieni Szymonie i Mario Tereso módlcie się za nami [417];
Błogosławieni: Szymonie, Mario-Tereso, Urszulo – módlcie się za nami [15];
...Święty Stanisławie prosz za nas, aby Bóg łaskawym był dla nas... [350].

²² Zauważmy, że motywowane zapewne czynnikiem estetycznym (przestrzenna organizacja tekstu) przesunięcie drugiej daty dziennej skutkuje problemem z jej odczytaniem. Warto zaznaczyć, że w analizowanym zbiorze nie znajdujemy stosowanego od kilkunastu lat „urzędowego” zapisu dat z rokiem w prepozycji, miesiącem na drugim i dniem na trzecim miejscu.

5. Grzecznościowe i religijne akty mowy

Jak już zaznaczono, formuła finalna prymicyjnej inskrypcji to z reguły kontaminacja różnych aktów mowy. Odnajdujemy tu: 1) prośby nadawcy do osobowego sacrum o opiekę, błogosławieństwo, przy czym błogosławieństwo to może być realizowane bezpośrednio, jak i pośrednio przez inną osobę ze sfery sacrum (Maryja, święci); 2) akty modlitewne (zawierzenie, akty strzeliste); 3) podziękowania, realizowane w układzie hierarchicznym: Sacrum, rodzina (szczegółowy rejestr członków rodziny najbliższej), bliscy i znajomi.

Formuła finalna inskrypcji obrazkowej jest szczególnym miejscem zderzenia tego, co szablonowe (gatunkowe) i indywidualne. Zaznaczyć tu trzeba, iż schematyzm błogosławieństw czy podziękowań częściowo wyjaśnia ograniczenie systemowe – językowa możliwość wyrażenia tych aktów. Dodajmy także, że najprostszym wykładnikiem zmagania się nadawcy z obrazkowym szablonem jest zmiana szyku wypowiedzi.

Niewątpliwie szablonowym (kalkowanym?) elementem jest konstrukcja błogosławieństwa: *Błogosław tym, wśród których wzrastałem i tym do których będę posłany* [283], choć i ona realizowana jest różnych wariantach tekstowych:... *Błogosław wszystkim z którymi byłem, jestem i będę* [614].

Finalne błogosławieństwa (podziękowania czy prośby) dają się uporządkować w grupę formuł ogólnych i szczegółowych:

Boże, błogosław wszystkim, którym winienem wdzięczność [99];

Panie Ty wszystko wiesz, ty wiesz komu winienem wdzięczność... [7];

Rodzicom za życie i serce bez granic, Bratu za wspólne wzrastanie, Bliskim memu sercu za dobre słowo i pomoc, wszystkim za wszystko niech Bóg wynagrodzi [266];

Rodzicom – za dar życia i wiarę / Rodzeństwu – za wspólne wzrastanie w miłości / Krewnym i Dobrodziejom – za pomoc i życzliwość / Przyjaciołom – za przyjaźń i uśmiech / Ludowi – z którego mnie powołałeś i do którego mnie pošlesz / BŁOGOSŁAW PANIE [484];

DZIĘKUJĘ: Chrystusowi – za powołanie / Maryi – za wsparcie / Rodzicom – za miłość / Rodzeństwu – za życzliwość / Wychowawcom – za wiedzę / Przełożonym – za trud / Wszystkim – za modlitwę [309];

Jezu – daj mi umiłowanie Krzyża. Zmarłym Rodzicom – wieczną szczęśliwość. Rodzeństwu, Krewnym – zdroje łask. Kościołowi – triumf wiary i prawdy. Narodowi Polskiemu, światu – pokój. [555];

Najwyższy, Wszechmocny i Dobry Panie, bądź uwielbiony za wielkie serce i miłość Rodziców, za przyjaźń i radość Brata, Bratowej i małej Zuzi, za dobroć i pomoc Babci, Dziadka oraz całej drogiej Rodziny. Bądź uwielbiony Panie za piękną obecność wszystkich Dobrych Ludzi, których postawiłeś na drodze mojego życia. Uczyni mnie znakiem braterskiej miłości i radości dla tych, z którymi zwiążesz moje kapłańskie posługiwanie. [608].

Uwidaczniają się też realizacje indywidualne, którym przypisać można cechę kreatywności, czy też – za Marią Wojtak – „nieszablonowej szablonowości”²³:

Bóg od pierwszych dni obdarzył mnie dobrem, którym cieszę się do dziś. Niech On wynagrodzi Tym ręką, które mnie nosiły i Tym spojrzeniem, w których dostrzegam Twą miłość. Otocz Boże opieką Tych, z którymi łączy mnie Twa Opatrzność [282];

Jezu, ufam Tobie!... dlatego ze spokojem opuszczam dom i wszystko co miałem, wierząc, że w swoim czasie oddasz mi stokrotnie więcej. Opuszczam ze spokojem również moich Rodziców, Rodzeństwo, Krewnych i przyjaciół, wierząc, że Ty ich nigdy nie opuścisz i zwrócisz mi ich we właściwym czasie... [322].

Wnioski

Patrząc na napisy zamieszczone na obrazkach prymicyjnych przez pryzmat podstawowych kategorii genologicznych – intencja wypowiedzi, typowe ukształtowanie językowe tekstu – wydaje się, iż prezentowane inskrypcje charakteryzować można w ramach lingwistyki tekstu i traktować jako odrębny typ użytkowej wypowiedzi religijnej. Uznanie obrazka prymicyjnego za osobny gatunek mowy opiera się na założeniu, że inskrypcjom prymicyjnym można przypisać wyróżniki, dające się przeciwstawić innym wzorcom gatunkowym (autoprezentacji, dedykacji).

Obrazek prymicyjny w swym językowym kształcie jest wypowiedzią funkcjonującą bez nazwy²⁴ (brak tej – jak wiadomo – nie przesądza o braku gatunku). Zorientowana na płaszczyznę strykturalno-kompozycyjną napisów analiza pozwoliła odtworzyć wzorzec gatunkowy wypowiedzi funkcjonującej w postaci uzusu. Poczynione tu uwagi domagają się uzupełnień uwzględniających pozostałe składowe wzorca gatunkowego – wyznaczniki pragmatyczne, kognitywne i stylistyczne.

Wstępnie przyjąć też można, iż inskrypcja prymicyjna jest gatunkiem prostym – w rozumieniu prostoty formy i intencji, złożonym – przy rozumieniu tego jako zbioru wypowiedzi trwale współwystępujących i tworzących całość strukturalną i komunikacyjną. Analizowane teksty charakteryzuje tak współwystępowanie kodów – werbalnego i ikonicznego, jak i współwystępowanie różnych aktów mowy – błogosławieństwa, modlitwy, prośby, podziękowania.

²³ Szablonowości jako jeden ze stylistycznych wykładników gatunków prasowych Wojtak umieszcza w następującym ciągu: „szablonowość; nieszablonowa szablonowość; szablonowa nieszablonowość; nieszablonowość”. Zob. M. Wojtak, *Gatunki prasowe*, s. 313.

²⁴ Jak wykazał sondaż, pojęcie *obrazek prymicyjny* standardowo wiąże się ze stroną ikoniczną druku.

ON A CERTAIN TYPE OF RELIGIOUS COMMEMORATION TEXTS (FIRST MASS PICTURES)

Summary

The author proposes a linguistically-oriented analysis of the inscriptions in the pictures that a newly ordained priest gives to his faithful in order to commemorate the celebration of his First Mass. The source material contains 625 texts from the years 1907–2004.

The research made on the material allows drawing the following conclusions:

1. Owing to the fact that the analyzed inscriptions realize the primary genological categories: intention of behind the utterance, typical linguistic form of the text (its fixed, schematic, recognizable and intuitively identifiable structure), the source texts may be described within the framework of text linguistics, and may be treated as an independent speech variety.
2. The canonical pattern of the text is realized in the following structure: **a religious quotation** (*Oto idę Panie pełnić Twoją wolę (Ps 40, 8); Tylko miłość jest Twórcza (St. Maksymilian Kolbe)*), some **information about the intention and the type of linguistic action** (*Na pamiątkę święceń kapłańskich z błogosławieństwem prymicyjnym ofiaruję*), **self-presentation of the author, spacio-temporal localization, courteous and religious speech acts** (*Dziękuję Ci Boże za Tych, spośród których wyszedłem, z którymi jestem i do których mnie pošlesz; Boże, błogosław Rodzicom, Rodzeństwu oraz Tym, którzy pomogli mi dojść do Twego Ołtarza*).
3. The utterances under analysis share the linguistic code – verbal and iconic. They also represent a variety of speech acts: blessing, prayer, request and words of gratitude.
4. The schematic nature of the First Mass picture inscription is partly explained by the limitations of the linguistic system: linguistic means of expressing blessing or gratitude are limited.